

Naravno, upućeni je ultimatum prouzročio čitavu silu javnih, a posebno tajnih, diplomatskih aktivnosti. Austrijanci su čvrsto nakanili, po potrebi, žrtvovati i mir zbog osvete. No njihova odlučna vojna ekspedicija prema Srbiji ipak je u prvom redu ovisila o njemačkoj potpori. Također, o tome hoće li Srbija prihvatiti ili odbiti ultimatum odlučivalo se više u Sankt Peterburgu nego u Beogradu. Sve je ovisilo o ruskoj pomoći. Onoga trenutka kada je Rusija odlučila dati čvrsta jamstva Srbiji te i sama stati poput ovna na brvno, rat je pokucao na vrata. Upravo zbog toga što nisu vidjeli ili nisu htjeli vidjeti kamo njihovi potezi i reakcije vode Clark je europske moćnike i proglasio "mjesečarima", onima koji ne mogu sagledati krajnje konzekvence svojih postupaka. On tu nikoga nije posebno izdvojio ili apostrofirao. Za njega je čitava Europa, a ne samo Balkan, bila svojevrсно "bure baruta". Opasnost je dolazila iz svih centara, ne samo iz Berlina ili Beča. Stoga čitava ova studija i jest pokušaj odmicanja od misije koju su povjesničari sebi svojedobno zadali: da pronađu krivca i utvrde krivnju. U tom se smislu autor istaknuo originalnošću, izdvojio iz prosjeka i, logično, poženjeo uspjeh.

Naposlijetku, valja samo zažaliti što ovaj naslov nije (a vjerojatno i neće biti) preveden i na hrvatski jezik. Bez obzira na to, on ostaje rijedak primjer koji je iskočio iz mora knjiga o Prvom svjetskom ratu napisanih u posljednjim desetljećima, primjer metode nošenja s nepreglednom količinom dokumenata, interpretacija, studija, pogleda i pokušaja, koji svi zajedno svjedoče da povijest nije struktura "od brda odvaljena", podložna univerzalnim rješenjima i konačnim istinama, nego teško razmrsivo tkanje s bezbroj niti koje tek sve zajedno dovode do kakve-takve blizine spoznaje.

MARINO BADURINA

Igor DESPOT, Filip HAMERŠAK, Vijoleta HERMAN KAURIĆ, Helena MILJEVIĆ PAVIĆ, Krešimir ŠKULJEVIĆ, *Prvi svjetski rat. Čitanka-priručnik za učitelje i profesore povijesti u osnovnoj školi i gimnaziji*, Školska knjiga, Zagreb, 2014., 118 str.

Prepoznavši potrebu za proširenjem pojedinih dijelova gradiva iz povijesti, "Školska knjiga" počela je izdavati niz priručnika za učitelje i profesore u osnovnim školama i gimnazijama. Prvi u nizu (već je najavljeno izdavanje priručnika o Drugom svjetskom ratu, Domovinskom ratu i Hrvatskoj u srednjem vijeku) posvećen je Prvom svjetskom ratu. Na 118 stranica proizišlih iz pera dr. sc. Igora Despota, dr. sc. Filipa Hamerškaka, dr. sc. Violete Herman Kaurić, mr. sc. Helene Miljević Pavić i Krešimira Škuljevića, prof., dočarava se Prvi svjetski rat aktualnim i budućim učiteljima, služeći im kao pomoć u kreiranju redovite i dodatne nastave i izbornih aktivnosti. Uredničko ruho priručniku je nadjenao urednik povijesti "Školske knjige" Deniver Vukelić.

Sam priručnik podijeljen je na devet poglavlja. Prva su tri "činjenična" i naslovljena su "Vođe i vojni zapovjednici zaraćenih strana u Prvome svjetskom ratu", "Statistički podaci" i "Zemljovidi". Ostalih šest poglavlja autorska su djela, što je i naznačeno ispod svakog naslova poglavlja.

U prvom su poglavlju jasno istaknuti vođe Antante i Centralnih sila te je iz najvažnijih država obiju strana odabrano nekoliko vodećih političara i vojskovođa. Omanjim pro-pustom može se smatrati izostavljanje bugarskih vojskovođa (prezentirani su vojskovođe Osmanskoga Carstva, Rumunjske, Srbije, Austro-Ugarske, Italije, Japana, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država /SAD/, Rusije, Francuske i Njemačkoga Carstva).

Drugo je poglavlje isključivo statistika, pa se donosi broj vojnika, broj žrtava (zarobljeni, nestali, umrli) i financijski troškovi najvažnijih zemalja zaraćenih strana.

Treće poglavlje prikazuje niz karata Europe i svijeta od kriza s početka XX. stoljeća pa sve do kraja Prvoga svjetskog rata. Karte su jasne, jednostavne za upotrebu i vjerno dočaravaju situaciju.

Četvrto je poglavlje napisao dr. sc. Igor Despot i naslovljeno je "Prvi svjetski rat – najvažniji događaji u svijetu". Autor na veoma zanimljiv način daje prikaz događaja između 1914. i 1918. godine. Dobro su ocrtane najvažnije bitke i diplomatske akcije, posebno pri pridobivanju neutralnih država. Veoma je važno naglasiti odgojnu komponentu u vidu promicanja antirata i mirotvorstva koje se proteže kroz cijeli tekst.

Filip Hameršak piše sljedeće poglavlje, o Hrvatskoj u Prvom svjetskom ratu. U njemu je riječ o Hrvatima u austrougarskim vojnim formacijama. Autor donosi pregled dijelova austrougarske vojske i najvažnijih hrvatskih vojnika, poput Milana Emila Uzelca, Maksimilijana Njegovana, Stjepana Sarkotića i Svetozara Borojevića. Nedostatak je ovoga poglavlja nedovoljno spominjanje Hrvata koji su bili u drugim vojskama (posebno srpskoj i ruskoj) te načina dolaska u njih – zarobljavanje, dobrovoljci i slično. Osim toga, autor je korektno napisao tekst, a posebno je važno naglašavanje memoara i dnevnika vojnika različitih statusa kao povijesnoga izvora te skretanje pozornosti učenika i nastavnika na takve izvore.

Iduće je poglavlje, o društvenom i kulturnom životu u Hrvatskoj, proizišlo iz pera predsjednice Hrvatskoga odbora za obilježavanje stogodišnjice Prvoga svjetskog rata Violete Herman Kaurić. U tekstu se razbija mit o zamiranju kulturnoga i društvenoga života tijekom Velikoga rata, a autorica polazi od suprotne teze, da se u vrijeme rata povećao broj aktivnosti budući da je njihova svrha bila sakupljanje financijske i druge pomoći za vojnike na bojišnici i njihove obitelji. Ističe se rad Društva Crvenoga križa te izložbe spomen lipa (u koju su se zabijali čavli za određenu cijenu, a prihod je išao siročadi i udovicama) i streljačkih obrambenih jaraka (radi prikazivanja rata i dinamike života u rovovima kopali su se rovovi te prikazivala zaštitna i obrambena sredstva). Vrijeme Prvoga svjetskog rata pokazuje golemi napor i troškove organizatora da bi se organizirala humanitarna akcija, čiji je ishod bio veoma upitan.

Mladi profesor povijesti Krešimir Škuljević opisao je najvažnije mikrohistorijske događaje, počevši s veoma detaljnim prikazom Sarajevskoga atentata. Slijedi prikaz Hrvata na bojištu 1914. te ratnih kretanja kroz novinske napise. Zanimljiv je dio koji tematizira sudbinu običnog vojnika, posebno poginulih, jer se nije isticao način, mjesto ili datum pogibije nego su se koristili uobičajeni termini (npr. poginuo na bojištu, pogođen u trbuh i sl.). Informacije o pogibijama često su kasnile pa se znalo događati da se tek nakon tri godine sazna o smrti pojedinog vojnika. Na mikrohistorijskom primjeru Zagreba prati se razvoj trgovine, promjena cijena i nabava pojedinih namirnica. Učenicima i nastavnicima svakako će biti zanimljiv dio o plaćama za pojedina zanimanja u SAD-u. Autor zaključuje poglavlje s bolestima koje su i na makrohistorijskoj i na mikrohistorijskoj razini činile značajan dio svakodnevice.

Osmo poglavlje, naslovljeno "Prvi svjetski rat u tekstu i slici – povijesni izvori s pitanjima za interpretaciju", namijenjeno je u prvom redu učenicima. Riječ je o nizu slikovnih priloga (npr. slike Vilima II., Nikole II. i Đure V. s pitanjima za interpretaciju), dokumenata, plakata, slika s bojišnice i života u pozadini kao i prijepisa pojedinih memoarsko-dnevničkih zapisa sudionika rata. Ovo je poglavlje jako korisno učenicima za bolje shvaćanje Prvoga svjetskog rata te vježbu rada na slikovnim i pisanim izvorima.

Radionice za učenike napisala je Helena Miljević Pavić. Ponudila je pet učestalih problema vojnika (prehrana, voda, rovovsko stopalo, štakori i uši), za koje se nudi nekoliko

pisanih izvora, većinom svjedočanstva vojnika. Na temelju toga ponuđeno je pet metodički razrađenih radionica. Prva je radionica zamišljena u obliku novinskoga članka, tj. ratne reportaže, slijedi radionica o pismu iz rovova, potom izrada karikature za naslovnicu lista *Le Petit Journal*, izrada propagandnoga plakata te artefakta i muzejske kartice o njemu. Radionice su predviđene za grupni rad u trajanju od dva školska sata i mogu se koristiti u redovitoj ili dodatnoj nastavi. Metodički su dobro napravljene i pozitivno je što se mogu kombinirati problemi i način realizacije radionice, pa se tako može povećati broj predviđenih radionica.

Priručnik *Prvi svjetski rat* svakako je dobar put za buduće projekte koji bi omogućili bolju i jednostavniju izvedbu nastavnih i izvannastavnih sadržaja iz povijesti i sličnih predmeta (dijelovi priručnika zasigurno se mogu koristiti u hrvatskom jeziku, povijesti umjetnosti, likovnoj kulturi, geografiji itd.). Cijeli je priručnik dobro opremljen kartama i fotografijama, a sami su tekstovi pisani svrhovito i razumljivim jezikom. Dodatnu vrijednost daju opsežni materijali za radionice i metodička razrada pet radionica. Treba naglasiti dostupnost radionica i pojedinih materijala na internetskom portalu "Školske knjige". Stoga ostaje preporučiti ovaj priručnik kao dodatno štivo za sve nastavnike u osnovnim i srednjim školama te studente i javnost zainteresiranu za ovu tematiku. Priručnik će nedvojbeno pomoći i učenicima da bolje shvate složenost Prvoga svjetskog rata, koji je dugo bio zanezaren u hrvatskoj historiografiji, popularnoj kulturi, ali i u nastavnim programima.

GORAN ĐURĐEVIĆ

Ljetna škola povijesti u Požegi: Prvi svjetski rat i požeška perspektiva, Požega, 1. – 3. srpnja 2014.

Od 1. do 3. srpnja 2014. u Požegi je održana Ljetna škola povijesti za učenike osnovnih (sedmi i osmi razred) i srednjih škola s temom *Prvi svjetski rat i požeška perspektiva*. Organizirali su je Povijesno društvo Požega i Katolička klasična gimnazija u Požegi, a suradnici su bili Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, Hrvatski odbor za obilježavanje stogodišnjice Prvoga svjetskog rata, "Školska knjiga" i Gradska knjižnica i čitaonica Požega. To je prva takva manifestacija u Požegi.

Zanimljivo predavanje održao je dr. sc. Igor Despot, član Hrvatskoga odbora za obilježavanje stogodišnjice Prvoga svjetskog rata, na temu uzroka koji su doveli do njegova izbivanja, s naglaskom na krize koje su izbile prije početka Velikoga rata. Učenici su tijekom predavanja pokazali značajan interes za probleme o kojima je predavač govorio, postavljali su pitanja, davali komentare, tražili predavačevo mišljenje. Nakon uspješnoga predavanja kolege Despota učenici su prisustvovali predavanju Igora Stojakovića o prilikama u Hrvatskoj tijekom Prvoga svjetskog rata. Profesor Stojaković tijekom svojega je predavanja ulazio u neposrednu komunikaciju s učenicima te im na veoma zanimljiv način približio problematiku o kojoj je govorio. Učenici su pokazali posebno zanimanje za eksplicaciju o odnosima hrvatske političke elite prema Srbiji. Ugledni hrvatski povjesničar mlade generacije dr. sc. Branko Ostajmer, znanstvenik zaposlen u Hrvatskom institutu za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema, održao je iscrpno izlaganje na temu Slavonija u Prvom svjetskom ratu. Poseban je naglasak stavio na promjene koje je rat donio u svakodnevni život stanovnika Slavonije, poput odlaska muških osoba na ratište, ekonomske krize te poslijeratne percepcije ratnih zbivanja. O tome kakav je dojam na učenike